

mässig vighet. Det är den sortens samtal som fler borde ägna sig åt att avlyssna.

Elin Käck

Sofia Warkander, *Doubles and Troubles. Dissimulation and Ambiguity in the Writings of Marie-Madeleine de Lafayette and Madame de Villedieu*, Stockholm: Stockholm University, 2025, 314 s. (diss. Stockholm).

<https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67399>

Det bestående intrycket av Sofia Warkanders avhandling kan beskrivas med orden elegans och lärdom. Först måste man understryka den omsorg som ägnats bokens visuella utformning: den ackompanjerande grafiken utförd av Henning Trollbäck, bilderna av bokutgåvor och av porträtt på författare och andra historiska aktörer under det franska sjuttonde århundradet samt – och inte minst – de i boken utspridda vinjetterna av typografiska utsmyckningar som, förklarar en kolofon på bokens sista sida, reproducerar visuellt material från den franske boktryckaren Claude Barbin (1628–1698). Bibliofili och vacker fysisk form harmonierar dessutom väl med bokens språkliga artikulation och innehåll. Läsaren tas med på en resonerande bildningsresa. Förutom förklarande beskrivningar av de historiska, kulturella och socio-politiska kontexterna kring de studerade författarskapen, får man också redovisningar av forskningsresultat inom humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner, vilka alltifrån 1970-talet fram till våra dagar förnyat vår förståelse av det tidigmoderna Frankrike och Europa. Allt detta förmedlas med språklig elegans utan vare sig ostentation eller pedanteri – dödssynder för den estetik och det ideal för samgäinge (*civilité*) som växer fram i Frankrike från och med mitten av 1600-talet, och som är så viktiga för denna undersökning.

Sofia Warkanders arbete ansluter fint till samtida forskningstraditioner med fokus på denna epok. Inom dessa etiketteras inte fransk

litteratur från andra hälften av 1600-talet mekaniskt som fransk-klassicistisk i betydelsen underställd en poetisk doktrin. Denna litteratur uppfattas mer ambitiöst som en del av ett sociokulturellt, språkligt och politiskt sammanhang med intima kopplingar till den aristokratiska salongsmiljön, där kvinnor var smakdomare och det kvinnliga överhuvudtaget utgjorde en central referens, och till den kungliga hovmiljön. Det övergripande perspektivet i undersökningen anknyter vidare till en tradition av feministiska läsningar av tidigmodern litteratur. Ty det går naturligtvis inte att hävda – och det är en central paradox – att upprättandet av Ludvig den XIV:s centralstyrda kungadöme präglades av kvinnlig dominans, eller ens av jämställdhet. Och därav det feministiska perspektivets relevans.

Avhandlingen består av en inledning, ett presenterande teoretiskt kapitel, tre kapitel med närläsningar samt en konklusion. Framställningen är cirkulär med flera omtag och perspektivbyten, vilket de fyra kapitlens undertitlar vittnar om då termerna “*dissimulation*” och “*ambiguity*” används återkommande. Ett cirkulärt tillvägagångssätt innebär så klart risker. Några onödiga upprepningar av information förekommer, till exempel attributionen av *Les Nouvelles françaises* (nämns på sidorna 27, 76, 108 och 147), men för det mesta förmedlar omtagen i detta arbete nya insikter. Den iterativa strategin är framgångsrikt genomförd tack vare avhandlingsförfattarens fördjupade kännedom om sitt material. I analyserna görs kontinuerliga referenser – på exakt rätt ställen – till övriga relevanta verk av Mme de Lafayette och Mme de Villedieu. Repetitioner och omtag motiveras också av att undersökningen har ett dubbelt syfte: å ena sidan presentation och utveckling av ett övergripande teoretiskt ramverk kring kvinnligt skrivande under andra hälften av 1600-talet i Frankrike, och å den andra, analyser av en korpus med berättande texter av Mme de Lafayette och Mme de Villedieu.

Det första kapitlet “Under the Watchful Eye” positionerar det material som ska undersökas och det teoretiska ramverk som ska tjäna som belysning. Kapitlet är ungefär dubbelt så långt som vart och ett av de tre följande analytiska kapitlen, vilket visar den teoretiska överbyggnadens betydelse i undersökningen. Den historiska kontexten kring Fronden (1648–1653) är central. Den utgör den betydelsediga bakgrunden för de behandlade verkens historiska kontexter och för

den religiöst och politiskt konfliktfyllda period som föregår etablerandet av absolutistisk monarki 1661. Man kan beklaga att några svepande och kategoriska omdömen tagna från nordamerikansk forskning får stå onyanserade (på sidorna 73, 102, 238–239, 242). Framför allt Joan DeJeans arbeten utgör uppenbarligen för avhandlingsförfattaren en stark auktoritet och de citeras kontinuerligt. Här saknar jag, som nyanserande komplettering, ett franskspråkigt referensverk som Linda Timmermans stora studie *L'Accès des femmes à la culture sous l'Ancien régime* (2005). Frånvaron av referens till Marc Fumarolis flera arbeten kring våltalighet och retorik med anknytning till kvinnligt skrivande under tidigmodern fransk epok förvånar också.

Dissimulering, förklädnad och mångtydighet, påpekar Sofia Warkander, är genomgående kulturella och estetiska fenomen och verkningsmedel vid denna tid. Men tematiken tillmäts en särskild betydelse – det är avhandlingens argument – i det kvinnliga skrivandet (*female writing*) mot bakgrund av den specifika politiska kontexten, det vill säga det normerande och enväldiga kungadömet. Förklädnad och dissimulering, visar Sofia Warkander övertygande, är inte endast berättartekniska grepp utan också kvinnliga emancipatoriska strategier med betydelser på flera nivåer: sexuellt, juridiskt, politiskt, deontologiskt och socio-kulturellt. Skönlitteratur från denna tid var avhängig av den franska centralstyrda staten, dess censur och dess behov av estetiska representationer av sin makt. Det är i ljuset av en sådan socio-politisk och kulturell kontext som avhandlingen studerar verkens ”subversivitet”. Begreppet historisk novell är en exponent för en dominerande tendens i berättande prosa från och med 1660-talet. Romanskrivandet bryter nu med det långa formatet i pastoralromaner, hjälteromaner och sentimentala romaner för att anta en kortare och mer fokuserad framställning. Brevromaner och memoarer är uttryck för samma tendens. Ofta utgör historiska händelser från 1500-talet bakgrund till de fiktiva novellerna. Sofia Warkander presenterar en uppsjö av relevanta kontexter kring de verk som ska skärskådas: cartesianistiska perspektiv på passion (s. 81–83), janse-nism och Blaise Pascal (s. 84, 86 och följande), libertinism och epikurianism (s. 85), preciositet (*la préciosité*) och den ”galanta” traditionen (*la galanterie*) (s. 110–113), brevskrivandet och historiografiskt

skrivande, konversationens betydelse, författaridentitet, anonymitet och onomastiska masker i preciös kontext (s. 114).

Mot slutet av denna presentation av historisk kontext och teoretiskt ramverk, summerar och preciserar Sofia Warkander de berättartekniska aspekter hon ämnar arbeta med: polyfona berättarröster och dialogisk framställning, genremässiga glidningar och metatextualitet (s. 122–131). Framställningen i avhandlingen skriver i själva verket fram en spänning mellan två poler i förståelsen av den historiska novellen. Å ena sidan beskrivs den historiska novellen som präglad av gäckande och polyfona berättarröster, epistemologisk instabilitet, ironi, betydelseglidningar och en slags allmän oregerlighet. Å den andra sägs den historiska novellen utgöra ett instrument för opposition, ett subversivt maktmedel, en kritisk maskin (*machine critique*, termen refererar till Sophie Houdards arbeten om Villedieu) och ett slags identitetsskapande (“self-fashioning”, Stephen Greenblatts begrepp återanvänds på flera ställen) som i grunden bygger på det för denna avhandling styrande begreppet “performativitet”. Jag är inte övertygad om att performans-teorier är så väl lämpade att belysa dessa tidigmoderna texter. Utgår inte det lösliga begreppet performativitet från idén om en oreducerbar individualitet med distans till socialisation, reglerade beteenden och språkspel? Att retroaktivt projicera en sådan modern förståelse av subjektivitet på förmoderna epoker är exempel på analysmetod som ifrågasatts och diskuterats ganska livligt inom den tidigmoderna forskningen. Det kunde ha varit på sin plats att här åtminstone referera till den metodologiska diskussion som utvecklats i framför allt Terence Caves många arbeten.

Styrkan i avhandlingens andra kapitel, “Ressemblance and Dissemblance”, kommer ur den komparativa läsning av tre historiska noveller: *La Princesse de Montpensier* av Mme de Lafayette (1662) samt den första och den tredje novellen i samlingen *Les Désordres de l’amour* av Mme de Villedieu (1675). Det finns goda skäl att betrakta detta kapitel som den hårda kärnan i hela avhandlingen. Här belyses hur förklädnad och mångtydighet utgör strukturerande narrativa principer, hur transtextuella relationer mellan de studerade berättelserna, liksom metatextuella drag leder till fördjupad förståelse av dessa verk. De valda texterna är utmärkt väl lämpade att visa relevansen av vad som i första kapitlet sagts om mångtydighet, förväx-

lingar, icke-uttalade påståenden och ironiska utsagor. Brevskrivning är vidare ett centralt inslag i de tre berättelserna. Den komparativa analysen övertygar allra mest då den på några ställen bygger på exakta ordalydelser som indicier på intertextuella samband mellan verken. Sofia Warkander blottlägger mycket skickligt sammanhang som forskningen inte tidigare uppmärksammat.

Föremål för undersökningen i det tredje kapitlet "Polyglot and Tongue-Tied" är Mme de Lafayettes *Zaïde, histoire espagnole* (1670). Verket är en roman och inte en historisk novell, men betydande likheter finns avseende historiska motiv och litterärt stoff, tematik och berättarteknik. Den övergripande läsning av denna långa roman är också mer monolitisk i jämförelse med tolkningarna i det föregående kapitlet. *Zaïde*, menar Sofia Warkander, förmedlar ett koherent argument, trots sin mångfald av narrativa röster – men kanske i kraft av sin tydliga ramberättelse, vill man tillägga. Romanen skriver fram en fundamental misstro mot all språklig artikulation av passionerad kärlek, samt ett understrykande av de risker som vidlåder allt kvinnligt berättande av självupplevd kärlek. Sofia Warkanders läsning är skarpsynt och övertygande; man skulle gärna vilja se en tydligare artikulation mellan denna misstro mot språket och vad som på en första nivå av *Zaïde* utgör huvudtemat, nämligen svartsjuka.

Mme de Lafayettes roman har emellertid också väsentliga inslag av självreflexion, pastisch och parodi, understryker Sofia Warkander, och det är i kraft av sådana underskikt i verket som mångtydighet också aktiveras. Det finns tydliga anspelningar på tidigare romangenrer som den heroiska roman och *roman fleuve*, liksom på preciositetens tradition av resonerande spekulat kring kärlekens väsen, inklusive den geografiska gestaltningen i *La Carte de Tendre*. *Zaïde* innehåller framför allt utvecklade speglingar och dubbleringar av romangestalterna som genomsyrar berättandet och ger den en mångbottnad dynamik.

I det fjärde kapitlet "Disguised Body, Two-Faced Text", skärskådas Madame de Villedieus roman *Mémoires de la vie de Henriette-Sylvie de Molière* (1671–1674). I denna roman, som inte heller den är en historisk novell, utgör huvudpersonens förklädnader, geografiska förflyttningar och skandalösa leverne den dominerande tematiken. Sofia Warkander visar att berättelsen anknyter till såväl memoar- som

brevskrivande, utan att inränga sig i någon av dessa textgenrer. Förklädnader och förflyttningar i rummet fungerar som instrument för kvinnlig emancipation, vilken gestaltas mycket mer tydligt än i övriga studerade verk. Vad som uppenbarligen driver berättelsen framåt är sökandet efter självständighet, flykten från det överhängande hotet om inspärning samt, och inte minst, viljan att motverka de ryktes-spridningar kring huvudpersonen som ständigt förföljer henne. I detta kapitel knyter Sofia Warkander samman flera av sina tolkningar av de studerade författarskapen. Narrativ aktivitet – och kontrollen över denna – tematiseras genomgående i alla de studerade texterna. I *Mémoires* framstår berättandet särskilt tydligt som en gestaltningsprocess i förhållande till ett värdesystem som är positionellt och inte essentiellt. Tolkningen av berättelser blir en fråga om kontroll och makt. *Mémoires* slutar med protagonistens frivilliga reträtt i ett kloster i kvinnligt sällskap. I ett sådant rumsligt avstånd till världen blir en artikulation av det kvinnliga självets möjlig genom att protagonisten deltar i en konversationskultur som anknyter till traditionerna kring galanteri och preciositet. Här kunde man önska att Sofia Warkanders undersökning mer systematiskt byggde vidare på Delphine Denis arbeten, i synnerhet *Le Parnasse galant* (2001). Avhandlingens huvudfokus kretsar ju kring de studerade texternas ”subversivitet” sett ur ett företrädesvis feministiskt perspektiv. Detta är utmärkt väl genomfört och en filologiskt orienterad analys av galanteriet som språklig praktik kunde ha bringat en balans i avhandlingen. Lexikologiska och stilistiska analyser kunde stärka undersökningens förankring i själva texterna och framför allt fördjupa de rebelliska aspekterna genom att referera till den galanta diskursiva praktiken, vars särmärken är språkliga och stilistiska men också sociala. För “la parole galante” är en iscensättning av ett ideal – ingenting annat! – ett ideal för ett konverserande samgänge (*civilité*) präglad av behag, elegans och med gemensamma värden som tolerans och frimodighet.

Jag vill avslutningsvis understryka att Sofia Warkanders avhandling är ett imponerande vetenskapligt lärdomsprov. Boken kan fungera både som en mycket läsarvänlig introduktion till två centrala kvinnliga författarskap under andra hälften av det franska sjuttonde århundradet, och som en fullödlig teoretisk orientering i tidigmodern litteraturforskning med feministiska förtecken.

Bengt Novén